

prof. zw. dr hab. Ewa Gruza
UNIwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Kryminalistyki

00-927 Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28 e-mail: egruza@wpia.uw.edu.pl

---

Warszawa, dn. 27.08.2020 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
PANI MGR EWY POLAŃSKIEJ

pt. *Struktura graficzna pisma ręcznego kobiet.*

Przedstawiona do recenzji praca doktorska autorstwa mgr Ewy Polańskiej zasługuje na przyjęcie i pozytywną ocenę merytoryczną. Doktorantka poświęciła ją tematyce niezwykle intrygującej, trochę owianej mitami i marginalizowanej w literaturze przedmiotu oraz przez praktyków – ekspertów badań pisma ręcznego. Podjęła się bowiem zadania, z którym wielu badaczy sobie nie poradziło, a mianowicie odpowiedzi na pytanie czy w strukturze graficznej pisma ręcznego są cechy charakterystyczne, właściwe dla pisma kobiet. Jak sama zauważa we wstępie rozprawy, problemem badawczym pisma ręcznego kobiet i mężczyzn zajmowano się jeszcze w czasach przednaukowej grafologii, a i obecnie jest to zagadnienie nie w pełni opracowane i wyjaśnione. Autorka dostrzega potencjał badawczy tej problematyki i umiejętnie go wykorzystuje. Temat został dobrany z rozwagą, świadomie, a biorąc po uwagę, iż zagadnienie budzi liczne kontrowersje – odważnie. Dlatego z akceptacją należy przyjąć wybór tego zagadnienia jako przedmiot dysertacji. W ocenie recenzentki praca jest ciekawym opracowaniem, przede wszystkim kryminalistycznym, z zaznaczonym aspektem psychologicznym.

Atutem tej pracy jest kompleksowe, wielopłaszczyznowe, a przede wszystkim badawcze podejście do zagadnienia. W dysertacji w sposób uporządkowany zostały omówione kwestie związane z pojęciem struktury graficznej pisma, identyfikacji pisma, przedstawiono wyniki dotychczasowych badań dotyczących różnic grafometrycznych pomiędzy strukturą graficzną pisma mężczyzn i kobiet. Praca została podzielona na dwie części – teoretyczną i empiryczną. W części empirycznej opisano zastosowaną metodę badawczą oraz bardzo skrupulatnie wyniki analiz.

Doktorantka jasno sprecyzowała cele pracy: czy istnieją różnice w strukturze graficznej pisma ręcznego kobiet i mężczyzn oraz czym charakteryzuje się struktura graficzna pisma ręcznego (s. 7). Postawiła także szereg szczegółowych pytań badawczych (s. 6-7).

Recenzowana praca ma charakter doktrynalno-badawczy, dokonywana jest analiza opisywanej problematyki z punktu widzenia kryminalistyki, z elementami psychologii. W rozprawie wykorzystano literaturę przedmiotu i ciekawy materiał empiryczny pochodzący z przeprowadzanych badań próbek pisma ręcznego. Świadczy to o dobrym teoretycznym i praktycznym przygotowaniu Doktorantki do pracy naukowej.

Recenzowana rozprawa doktorska obejmuje 231 stron, w tym 214 właściwego tekstu, bibliografię (118 publikacji, 5 aktów prawnych i 3 źródła internetowe), wykaz ilustracji, tabel oraz aneks ze wzorami testów. Tekst jest dynamiczny, rozbudowany licznymi przypisami i odnośnikami do literatury naukowej. Wykorzystanie literatury jest dobre, przypisy wykonane są prawidłowo.

Drobne uwagi dotyczą strony technicznej i językowej. Praca napisana została zwięzłym stylem, występują nieliczne błędy literowe i stylistyczne.

Ocena szczegółowa.

Praca została podzielona na 2 części. Część teoretyczna to cztery rozdziały, część empiryczną stanowi rozdział piąty. Całość została poprzedzona *Wprowadzeniem*, a zakończenie umieszczone w *Podsumowaniu*.

We *Wprowadzeniu* Doktorantka opisuje powód zajęcia się tym tematem, wskazuje na cele pracy i szczegółowe pytania badawcze, wprowadza do problematyki m. in. podkreślając czym jest i jakie znaczenie ma pismo.

Część teoretyczną pracy rozpoczynają podstawowe informacje o piśmie (rozdział I). Nie ukrywam, że zawsze wysoko cenię rozważania historyczne, świadczy to bowiem o docenianiu wiedzy i osiągnięć badaczy, nawet gdy dzisiaj ustalenia te wydają się archaiczne lub zostały zweryfikowane negatywnie. Doktorantka w bardzo ciekawy sposób prowadzi czytelnika przez historię powstawania i ewaluowania pisma wskazując, że wiedza ta stanowi podwalinę pod współczesne metody badania rękopisów. Opisuje fazy rozwoju pisma (s. 13-14), zwraca uwagę na zmieniające się wzorce wraz z wprowadzaniem kolejnych elementarzy. Rozważania te ilustrowane są przykładami wzorów pisania liter zaczerpniętych z różnych elementarzy. Bardzo ciekawe są opisy dotyczące zmian grafizmu osobniczego, zwłaszcza w kontekście wieku piszącego. Czytelnik m. in. dowie się jakie są stadia kształtowania się umiejętności posługiwania się pismem ręcznym (s. 28).

Rozdział II poświęcony został strukturze graficznej pisma ręcznego. Doktorantka rozpoczyna od naświetlenia związku pisma z funkcjami centralnego układu nerwowego. Jak

słusznie zauważa, proces personalizacji i indywidualizacji pisma dokonuje się na drodze rozwoju ontogenetycznego człowieka (s. 32). Zatem by zrozumieć dlaczego pismo każdej osoby różni się od wzorca elementarzewego i międzyosobniczo trzeba poznać mechanizmy warunkujące tę różnorodność. Generalnie pozytywnie oceniam te opisy, mam jednak zastrzeżenia do dość bezkrytycznego przytaczania niektórych tez. Wątpliwe i nieoparte wiarygodnymi badaniami jest twierdzenie, że osoby krótkowzroczne mają tendencję do mocnego pochylania się nad papierem i pisania małymi literami. Dalekowzroczni kreślą duże litery (s. 36). Nieliczne i dość przyczynkowe badania na ten temat nie potwierdziły tej tezy, jak również innej, np. że osoby wysokie piszą dużym pismem, a niskie małym. Są to nieuprawnione stereotypy, a przytaczanie takich tez wymaga wyraźnego ustosunkowania się do nich Autorki pracy.

Z dużym zainteresowaniem czytałam podrozdział dotyczący psychologii pisma, chociaż nie podzielam poglądów w nim zawartych. Nie ulega wątpliwości, że jest to bardzo ciekawy przegląd różnych tez, mniej czy bardziej naukowych badań, zmierzających do wykazania, że możliwe jest na podstawie wyglądu pisma diagnozowanie osobowości i właściwości psychicznych człowieka, w tym np. poziomu inteligencji (s. 52). Autorka rozprawy nie wyraża w sposób jasny i konkretny swojej oceny tych badań. Nie wskazuje ich przydatności w kontekście pracy. Nie zauważa, że zmieniający się poziom wyrobienia pisma wśród osób młodych i w średnim wieku drastycznie się zmienia, w związku z coraz powszechniejszym i szybkim (jeszcze na etapie osobniczego kształtowania się cech graficznych pisma ręcznego) odchodzeniem od rękopisów na rzecz pisma tworzonego komputerowo. Trochę brakuje w pracy odważnej i samodzielnej oceny poglądów opisywanych w literaturze przedmiotu.

Identyfikacja kryminalistyczna dokonywana w ramach ekspertyzy pisma ręcznego jest przedmiotem rozważań w trzecim rozdziale ocenianej dysertacji. Wprowadzeniem do tych zagadnień jest opis czym jest dokument, podpis, jak uregulowane jest w prawie karnym przestępstwo fałszerstwa dokumentu. Kolejno Autorka przybliży kwestie związane z kryminalistyczną ekspertyzą dokumentów, chociaż nie podzielam poglądu, że jest to najstarsza technika identyfikacji (s. 63). Nie budzą zastrzeżeń opisy cech identyfikacyjnych pisma ręcznego (s. 65-67), z jedną uwagą, że przytaczany katalog stworzony został przez zespół autorów podczas spotkań w Jesiennej Szkole Empirycznych Badań Pisma Ręcznego w drugiej połowie lat 80-tych, nie zaś przez L. Koźmińskiego. Pewien niedosyt pozostawiają cytowane orzeczenia sądów powszechnych, dość stare, zdezaktualizowane i cytowane z literatury. Szkoda, że Doktorantka nie sięgnęła do bardzo bogatego i aktualnego

orzecznictwa. Nie mam zastrzeżeń do opisu zasad przeprowadzania ekspertyzy pisma ręcznego i stosowanych metod badawczych. Chociaż nasuwa się jedna uwaga krytyczna, że duże fragmenty pracy powstały w oparciu o dwa źródła: pracę prof. M. Całkiewicz i B. Gawdy.

Ostatni rozdział części teoretycznej pracy dotyczy różnic grafometrycznych pomiędzy strukturą graficzną pisma mężczyzn i kobiet opisywanych przez autorów badań grafologicznych (rozdział czwarty). Doktorantka przytacza najważniejsze badania prowadzone w Polsce i na świecie, w tym dotyczące ustalania płci piszącego. Wspomina o zaburzeniach pisma ręcznego, zniekształceniach grafizmu związanych z chorobami czy wiekiem. Prezentuje koncepcje psychologiczne analizy pisma czy teorie dotyczące wpływu emocji na obraz graficzny pisma.

Mimo drobnych uwag krytycznych, wynikających po części z innego podejścia recenzentki do teorii pojawiających się w piśmiennictwie kryminalistycznym, całość pracy w jej części teoretycznej oceniam bardzo pozytywnie. Podkreślić należy umiejętność selekcjonowania materiału pod kątem analizowanego tematu rozprawy, dobry sposób prowadzenia narracji. Doktorantka wykazuje się dużą i solidnie ugruntowaną wiedzą, zdolnością analizy i syntezy. Dopełnieniem części teoretycznej jest część badawcza pracy.

W rozdziale piątym omówiony został sposób przeprowadzenia badań oraz ich wynik. Jak zaznacza mgr Ewa Polańska przedmiotem badawczym wykorzystywanym w pracy były struktury graficzne kobiet i mężczyzn zawarte w materiale badawczym, który stanowiły teksty testów otwartych, sporządzonych częściowo na wyznaczonych liniach. Próbkę pisma pochodziły od osób w zbliżonym wieku, po 30, od kobiet i mężczyzn. Sposób doboru grupy i uzyskania materiału badawczego nie budzą wątpliwości. Wyniki badań zostały objęte testem χ^2 , współczynnikiem kontyngencji C Pearsona oraz współczynnikiem Yule'a (s. 146). Na szczególne podkreślenie zasługuje skrupulatność badawcza Doktorantki. Analizowała bowiem kąt nachylenia liter, wysokość i szerokość pisma, poziom i współczynnik integracji pisma, długość wyrazów, układ podstaw literowych względem linii podstawowej wiersza. Każdy z tych elementów analizowano z wykorzystaniem wskazanych metod. Wyniki przedstawiano w formie opisowej i tabel. Jedyne czego brakuje to ilustracji, które znacznie wzbogaciłyby tę część pracy. Rozdział kończą wnioski z badań. Wyraźnie podkreślić należy nowatorski charakter tych badań, skrupulatność, obiektywizm i rzetelność analiz. Badania te niewątpliwie przyczynią się do innego spojrzenia na omawianą tematykę zarówno przez przedstawicieli doktryny, jak i praktyki.

Ostatnim elementem recenzowanej pracy doktorskiej jest *Podsumowanie*, w którym w syntetyczny sposób opisano zrealizowane najważniejsze założenia pracy. Doktorantka opisała czym różni się pismo kobiet i mężczyzn w warstwie strukturalnej, chociaż jak wskazały wyniki doskonale przeprowadzonych badań, nie są to różnice na tyle znaczne i istotne, by mogły być podstawą do bardzo jasnego określania wyłącznie na podstawie cech graficznych czy tekst nakreśliła kobieta czy mężczyzna. Nie można jednak podważać wyników tych analiz, które w sposób zbiektywizowany i rzetelny przedstawiły jaka jest struktura graficzna pisma ręcznego kobiet.

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że osiągnięte zostały cele pracy. Doktorantka zrekapitulowała rozważania doktrynalne, ustosunkowała się do postawionych problemów badawczych, zweryfikowanych podczas badań eksperymentalnych. Narracja doktrynalna oraz przeprowadzone badania eksperymentalne potwierdziły przygotowanie mgr Ewy Polańskiej do pracy naukowej, umiejętność stosowania wybranych metod badawczych i skrupulatność opisową.

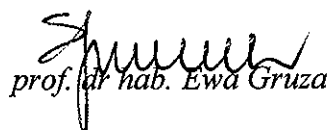
Recenzowaną rozprawę oceniam pozytywnie.

Końcowe wnioski recenzji.

Reasumując jeszcze raz chcę podkreślić trafny dobór przedmiotu rozprawy przez mgr Ewę Polańską, jak i zrealizowaną koncepcję pracy. Autorka zrealizowała założenia pracy, wykazując się przy tym dobrą znajomością omawianej problematyki i dużą wnikliwością, ale i krytycyzmem. Doktorat wieńczą przejrzyście sformułowane, merytorycznie poprawne wnioski sformułowane przede wszystkim w oparciu o wyniki badań. Omawiana problematyka, ujęcie tematu, przeprowadzone badania weryfikacyjne postawionych tez badawczych niewątpliwie poszerzają wiedzę dotyczącą struktury graficznej pisma ręcznego, podnosząc tym samym walor poznawczy pracy.

Recenzowana rozprawa doktorska mgr Ewy Polańskiej ma charakter twórczy, stanowi istotny wkład w rozwój prawa, odpowiada warunkom stawianym pracom doktorskim, określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 z 2003 r., poz. 595).

W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie mgr Ewy Polańskiej do dalszych części przewodu doktorskiego.

prof. dr hab. Ewa Gruza